

זכויות האדם בישראל תמונת מצב 2009

זכויות אדם על תנאי, דמוקרטיה על תנאי

דצמבר 2009

עיקרי הממצאים

בשנה האחרונה אנו עדים להתחזקות של שיח ציבורי, ולעיתים אף של פרקטיקה, של זכויות אדם "על תנאי": ערבים יזכו לחינוך, לעבודה – ולעיתים, לשמור על אזרחותם, רק בתנאי שישירותו שירות צבאי או לאומי; מי שמבקשים לגור ביישובים קהילתיים יזכו לממש את זכותם לדיור רק אם הם "משלנו"; ועדות הקבלה כבר תמצאנה את הדרך להשאיר בחוץ את כל השאר: ערבים, מזרחים, רוסים, אתיופים, דתיים, אנשים עם מוגבלויות, משפחות חד-הוריות וזוגות בני אותו המין; בחלק ממוסדות החינוך יזכו ללמוד רק מי שהם "מתאימים", וכך יורחקו תלמידים ממוצא אתיופי או מזרחי; הפגיעה בשירותים הציבוריים הביאה לכך שהזכות לקיום בכבוד ולביטחון סוציאלי, לחינוך, לבריאות ולדיור נאות, מצטמצמת רק למי שמצבו הכלכלי טוב מספיק; והכיבוש המתמשך יצר בשטחים משטר הפרדה שבו נשמרות זכויות האדם – אבל רק בתנאי שמדובר באזרחים ישראלים.

התניית הזכויות במילוי החובות, ביכולת הכלכלית או בהשתייכות לקבוצה מסוימת מנוגדת לעקרונות היסוד של תפיסת זכויות האדם – שזכויות האדם הן אוניברסאליות, שכל אדם זכאי להן מעצם היותו אדם, ושאינן להתנותן במילוי חובות. כמו שאין זכויות אדם "על תנאי", כך גם אין "דמוקרטיה על תנאי". התניית זכויות היסוד חותרת תחת יסודות הדמוקרטיה בישראל.

חופש הביטוי: בתנאי שתהיו נחמדים

([בדוח המלא: עמ' 8-11](#))

בשנת 2009 אנו עדים למגמה מדאיגה של פגיעה בחופש הביטוי של יחידים וארגונים, אשר מתחו ביקורת על הממשלה ומוסדות השלטון.

- **הגבלת חופש הביטוי וההפגנה במהלך מבצע "עופרת יצוקה":** המשטרה, בגיבוי הפרקליטות, פיזרה במהלך "עופרת יצוקה" הפגנות מחאה חוקיות רבות, ומנעה אישורים מאחרות - במקרים רבים, בנימוק הפסול שנוגע לתוכנה הפוליטי של המחאה. מאות מפגינים נעצרו וזומנו לחקירות, לעיתים תוך שימוש בהפחדות ובהאשמות מפוקפקות. בחלק מבקשות המעצר "הזהירו" התובעים מפני האפשרות שהנאשמים ימשיכו "להביע את דעתם" או

"יפגעו במורל העם". על כך נוספו התבטאויות חמורות ומסיתות נגד המפגינים נגד המבצע, מצד גורמים פוליטיים.

- **יזמות ממסדיות שונות שמשמען פגיעה בחופש הביטוי:** כך, לדוגמא, התערבות בכיר במשרד החוץ בעקבות מאמר שכתב מרצה ישראלי באוניברסיטת בן גוריון; הוראת הפרקליטות לפתוח בחקירה נגד אתר האינטרנט "אינדימדיה", בעקבות פרסום תמונה של חייל באתר, לגביו נטען כי רצח פעיל בבילעין; ניסיון לענישה קולקטיבית של תושבים חרדיים בירושלים, בעקבות ההפגנות לאחר מעצר האם שנחשדה בהרעבת בנה, ועוד.

- **גל של יזמות חקיקה אנטי-דמוקרטיות להגבלת חופש הביטוי,** חלקן אף בתמיכת הממשלה: הצעת "חוק הנכבה", שבתחילה ביקשה לקבוע עונש מאסר למי שיציין את יום העצמאות כיום אֶבֶל וכעת מבקשת לשלול מימון ציבורי מגוף שיעשה זאת; הצעת "חוק ההסתה", שדרשה לקבוע עונש מאסר למי שישלול את קיומה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית; והצעת "חוק הנאמנות", שביקשה לשלול את האזרחות ממי שיסרב להצהיר אמונים למדינה. בנוסף, פועלת הממשלה להגבלת קיום הפגנות מול בתי מגורים של אישי ציבור.

התנכלות לארגונים ולפעילי זכויות אדם: חופש ביטוי ופעולה – בתנאי שלא תשמיעו ביקורת

([בדוח המלא: עמ' 12-17](#))

- שורה של מקבלי החלטות ובכירים בשירות הציבורי פעלו השנה להשתקת ארגונים **לשינוי חברתי וארגוני זכויות אדם**, לעתים תוך התנהלות כוחנית מול התקשורת, הפצת מידע שקרי אודותיהם ונסיון למנוע מהם מקורות מימון. כך עשה **דובר צה"ל** כשהשתלח בארגון "שוברים שתיקה", לאחר שהארגון חשף עדויות חיילים מ"עופרת יצוקה"; כך עשה מפקד יחידת הפקחים "עוז", **ציקי סלע**, שהאשים את הארגונים המתנגדים לפעילות היחידה שבפיקודו כי הם "רוצים בהשמדת מדינת ישראל", וכך עשה שר הפנים **אלי ישי** שתמך בדברים, ואף הוסיף כי "הארגונים האלו מהווים איום על המפעל הציוני".

- הצעת החוק למניעת הסתננות, אשר הוחל עליה דין רציפות ביוני 2009, מפרה באופן בוטה את העקרונות הבסיסיים ביותר של הגנה על מבקשי מקלט ושל טיפול בהם, ובנוסף לכך, קובעת **עונשי מאסר ממושכים לכל מי שסייעו להם, לרבות פעילי זכויות אדם.**

- בשטחים הכבושים נמנעת מפעילי זכויות אדם גישה לכפרים פלסטינים שנזקקים לעזרה ולהגנה, גם בתקופת המסיק; בתחילת יוני 2009 הוציא אלוף פיקוד המרכז דאז, **גדי שמני**, צו לפיו המחסומים שסביב שכם הם שטח צבאי סגור לישראלים. על-פי הפרסומים, המטרה היתה **מניעת גישה מנשות "Watch onom"**. פעילי זכויות האדם בשטחים אף

חווים אלימות קשה לעתים במהלך השתתפות בהפגנות, שכן כל ההפגנות בשטחים נחשבות לבלתי חוקיות, ופעמים רבות, הן מדוכאות תוך שימוש בכוח מופרז.

ערבים פלסטינים אזרחי ישראל: זכויות – בתנאי שתהיו "נאמנים"

([בדוח המלא: עמ' 18-24](#))

- יוזמות שונות שקידמו בכירים בממשלה העמיקו את אפליית האזרחים הערבים בישראל וחידדו את המסר, כי **זכויות המיעוט הערבי בישראל הן תמיד "על תנאי" וכרוכות בהכרח "נאמנות"** באמצעות שירות צבאי או אף קבלת הנרטיב הציוני. כך למשל, "חוק הנכבה", שבגרסתו ה"מתונה", יאסור על מימון ציבורי למוסדות אשר יצינו את יום הנכבה, ויוזמת שר התחבורה **ישראל כץ** להחליף את הכיתוב בערבית בשלטי הדרכים לתעתיק הערבי של השמות העבריים; יוזמות שונות שכרכו בין מילוי חובות לזכויות מבשרות פגיעה באזרחים ערבים, אם כי לא רק בהם: שר החוץ אביגדור ליברמן הודיע כי מי שלא שירתו בצבא או בשירות לאומי, לא יוכלו להתקבל לקורס צוערים במשרד החוץ; שר החינוך **גדעון סער** הודיע על כוונתו לתגמל כספית בתי ספר שאחוזי הגיוס בהם גבוהים; הצעת "חוק הנאמנות לישראל" שהגיש ח"כ **דוד רותם** באפריל 2009, מבקשת לאפשר שלילת אזרחות ממי שלא שירתו בצבא או בשירות לאומי או אזרחי. הניסיון של שר הפנים **אלי ישי** בחודש מאי 2009 לשלול את אזרחותם של ארבעה אזרחים ערבים שנחשדו בפגיעה בביטחון המדינה, העבירה גם היא מסר ברור לפיו אזרחותם של הערבים אינה מובנת מאליה. בהתאמה, סקר המכון הישראלי לדמוקרטיה לשנת 2009 מצא, כי קיימת תמיכה רחבה בציבור בישראל בשלילת זכויות פוליטיות מהמיעוט הערבי.
- פגיעה בחופש הביטוי: מעדויות שהצטברו במהלך "עופרת יצוקה" עולה, כי **המשטרה והשב"כ ניהלו מסע הפחדה מתואם ומתוכנן לדיכוי ולמניעת מחאה פוליטית** נגד מדיניות הממשלה. רבות מההפגנות ביישובים הערביים פוזרו בכוח, נגד מפגינים ערבים רבים ננקטה יד קשה ואלימות בלתי סבירה, וכן מעצרי מנע ו"שיחות הבהרה" בשב"כ.
- בתחילת 2009 החליטה ועדת הבחירות המרכזית לפסול את מפלגות בל"ד ורע"ם-תע"ל מלהתמודד בבחירות לכנסת. בית המשפט העליון ביטל את הפסילה.

שנאה וגזענות: זכויות – בתנאי שאתם לא "אחרים"

([בדוח המלא: עמ' 28-31](#))

- תחילת פעילותה של יחידת "עוז" במשרד הפנים לוותה בגילויים מדאיגים של **עמדות גזעניות בקרב אנשי משרד הפנים כלפי מהגרי העבודה**: שר הפנים **אלי ישי**

הזהיר, כי הם "ביאו איתם שלל מחלות"; פקחי "עוז" צוטטו באמירות גזעניות, דוגמת "הם מזהמים את המדינה בסמים ומחלות ולוקחים מקומות עבודה למובטלים שלנו". בכיר במשרד הפנים איחל הצלחה לעובדי היחידה במלים "ובערת הרע מקרבך", ומשרד הפנים פרסם בתקשורת מידע מגמתי על לכידת תושב זר חולה צרעת שהועסק במסעדה בהרצליה, תוך הסתרת המידע המעיד על כך שמחלתו של האיש טופלה והוא אינו מהווה סכנה לציבור.

- בסקר "הארץ" מאוגוסט 2009 דווח על **רמה גבוהה יחסית של חוסר סובלנות כלפי רוב המגזרים בחברה הישראלית** – ערבים, אנשים ממוצא אתיופי או רוסי, חרדים ומתנחלים – ועל רגשות שליליים בין הקבוצות השונות. מדד הדמוקרטיה של המכון הישראלי לדמוקרטיה מצא השנה **עמדות שליליות נגד עולי מדינות חבר העמים** בקרב שלישי מהציבור הוותיק בישראל; שנת 2009 ידעה גם גילויי גזענות חריפים כנגד חרדים, בין השאר ברמת אביב, ביישוב כפר יונה ובירושלים.

- הרצח המזעזע ב"ברנוער" באוגוסט 2009 אמנם גונה בנחרצות, אך חלק מאתרי האינטרנט והגולשים ביטאו שנאה עמוקה כלפי חברי וחברות הקהילה הגאה. הגדיל לעשות אתר חרדי, שקרא להעמיד לדין את מנהלי "מועדון הסוטים" שבו אירע הרצח. מנגד, היו שמיהרו להפנות את האצבע המאשימה כלפי הציבור החרדי, ללא כל מידע על נסיבות הרצח.

זקנים: זכויות – בתנאי שאתה צעיר

(בדוח המלא: עמ' 32-34)

בשנה האחרונה חלה אמנם ירידה קלה בשיעורי העוני בקרב זקנים בישראל, אך הם עדיין גבוהים ביותר בהשוואה למצב בעולם המערבי. הזקנים בישראל סובלים מהדרה ומאפליה בוטה בתחום התעסוקה, אשר גולשת לתחומי חיים אחרים. רק השנה, בעקבות החלטת בג"ץ, הוסדר הליך המאפשר לזקנים לערער על הקביעה, שלא להכיר בזכאותם לקבל גמלת סיעוד. באוקטובר השנה קבע בית המשפט כי המוסד לביטוח הלאומי חייב ליידע את המבוטחים על זכותם לגמלת זיקנה.

הזכות לחינוך: בתנאי שאתם "מתאימים"¹¹⁴

(בדוח המלא: עמ' 35-38)

- ההפרטה במערכת החינוך הובילה לפריחתם של בתי הספר מהזרם ה"מוכר שאינו רשמי" – בתי ספר פרטיים לכאורה, אשר מקבלים ממשרד החינוך מימון בשיעור של 75% מהמימון שניתן לבתיה"ס הציבוריים. השנה נחשף כי שלושה בתי הספר כאלו, מהזרם הדתי-לאומי בפתח תקווה, סירבו לקבל תלמידים ממוצא אתיופי בנימוק של "אי התאמה".

באוגוסט 2009 קיבל בג"ץ עתירה נגד אפליית תלמידות מזרחיות בבית ספר יסודי, השייך לרשת "בית יעקב" בעיר עמנואל, אולם האפליה בבית הספר נמשכת.

הזכות לדיור: בתנאי שאתם "משלנו"

(בדוח המלא: עמ' 39-41)

• על אף הבעייתיות הרבה בסלקציה המתקיימת ביישובים הקהילתיים, ועתירות לביטולן אשר תלויות ועומדות בבג"ץ כיום, במסגרת הרפורמה בקרקעות שנדונה בקיץ 2009, הוכנס סעיף הקובע, כי הגוף שיחליף את מינהל מקרקעי ישראל, יוכל לאפשר קיומן של ועדות קבלה, אף ללא הפיקוח או הבקרה החלקית שמקיים כיום המינהל.

בשנת 2009 **גברה מגמת השיווק המפלה של נדל"ן**, במקרים רבים באמצעות קבוצות רכישה שהוגבלו מראש לבעלי מקצועות כאלה או אחרים, בהובלת יזמים שלא מהססים להצהיר בגלוי על הסלקציה שתביא לדיירים "שכנים איכותיים". שתי התפתחויות חשובות מהשנה החולפת עשויות לבלום מגמה זו: בעקבות עתירה שהגישה האגודה לזכויות האזרח נגד עיריית תל אביב, הסכימה העירייה להוסיף למכרז השוק הסיטונאי סעיף המחייב את הזוכה בו לשווק את הדירות לכל המעוניין; והיעוץ המשפטי לממשלה הודיע כי נבחנת האפשרות לחייב יזמים המתמודדים על קרקע ציבורית שמינהל מקרקעי ישראל משווק להצהיר שלא ינקטו אפליה בשיווק הדירות – כחלק מתנאי המכרז.

הזכות לביטחון סוציאלי: בתנאי שאתם מסודרים בעבודה

(בדוח המלא: עמ' 42-45)

השלכות המשבר הכלכלי העולמי הורגשו בישראל בעיקר בשנת 2009 - בין השאר, בעלייה בשיעורי האבטלה. המצטרפים החדשים למעגל האבטלה בישראל גילו, כי **בישראל של 2009 דמי האבטלה הם בין הדלים בעולם המערבי**, והם ניתנים במשורה בעקבות החמרת תנאי הזכאות. במקביל צומצמו ההכשרות המקצועיות, שמקיים האגף להכשרה מקצועית במשרד התמ"ת, ואילו ההכשרות שיועדו למובטלים הזכאים לדמי אבטלה נפסקו כמעט לחלוטין. הקיצוץ בקצבת הבטחת ההכנסה הוסיף עוד לפגיעה במעוטי היכולת והמובטלים, ואכן, בדוח המוסד לביטוח הלאומי מאוקטובר 2009 צוין, כי מבין המדינות המפותחות ישראל מדורגת בראש טבלת שיעור העוני.

הזכות לבריאות: בתנאי שתשלמו

(בדוח המלא: עמ' 46-51)

- השנה נחשף, כי העלייה המתמדת בגביית "תשלומי ההשתתפות" עבור שירותים רפואיים ותרופות יצרה דפוס של **ויתור על שירותים רפואיים נחוצים, בעיקר בקרב מעוטי אמצעים**. במחקר, שפרסמו השנה האגודה לזכויות האזרח ועמותת רופאים לזכויות אדם, נמצא כי הצרכנים העיקריים של שירותי הבריאות, שנדרשים לשלם את סכומי ההשתתפות העצמית הגבוהים ביותר, הינם בעלי ההכנסה הנמוכה - קשישים וחולים כרוניים. עוד מצא המחקר, כי ההימנעות מקבלת שירותים רפואיים ותרופות בתשלום כרוכה במחיר כבד של פגיעה בבריאותם של חלק מהחולים. וכי רופאים נאלצים לנקוט פעמים רבות במגוון דרכים על מנת לסייע למטופליהם העניים לקבל תרופות שאינן בהישג ידם. בתחילת 2009 מינה משרד הבריאות ועדת מומחים לבחינת נושא תשלומי ההשתתפות. הוועדה הייתה אמורה להגיש את המלצותיה עד סוף מרץ 2009, אולם הן טרם פורסמו.
- הביטוחים ה"משלימים" בקופות החולים משמשים לעתים כמנוף להגדלת הפערים בתחום הבריאות. כך, למשל, הועלתה בכנסת הנוכחית הצעה חדשה-ישנה להכנסת שירות רפואי פרטי (שר"פ) לבתי החולים הציבוריים, באמצעות הביטוחים המשלימים; ההצעה נדחתה על-ידי ועדת השרים לחקיקה בלחץ ארגונים לשינוי חברתי, וביניהם האגודה לזכויות האזרח.

השטחים הכבושים: זכויות – בתנאי שאתם ישראלים

(**בדוח המלא: עמ' 52-62**)

עזה

- מבצע "עופרת יצוקה" החל בדצמבר 2008 לאחר התחדשותו של ירי בלתי מובחן של רקטות וטילים מעזה לעבר יישובי דרום מדינת ישראל, שנמשך לסירוגין במשך שנים. **המתקפה על עזה כללה פגיעה מאסיבית באוכלוסייה אזרחית**, כולל נשים וקטינים, וכן הפגזות של מסגדים, בתי ספר ומבני מגורים, מתקני או"ם, בתי חרושת ומתקנים מסחריים. בנוסף, הופצצו ביוזעין מבני ממשל ומוסדות אזרחיים בעזה, בניגוד לדין הבינלאומי. ההפגזות פגעו גם במתקנים רפואיים, תשתיות חשמל, מים וביוב. על פי דוח בצלם מספטמבר 2009, 1,387 פלסטינים נהרגו במתקפה על עזה, בהם 773 שלא השתתפו בלחימה, ובכלל זה 320 קטינים מתחת לגיל 18 ו-109 נשים מגיל 18 ומעלה. אלפים נוספים נפצעו. למעלה מ-4,000 בתי מגורים ברצועה נהרסו כליל, כ-17,000 נהרסו חלקית, ועשרות אלפי תושבים נותרו ללא קורת גג.
- על אף הפגיעה המאסיבית באוכלוסייה האזרחית, סירבה ממשלת ישראל לפניית שבעה ארגוני זכויות אדם, בדרישה להקים מנגנון עצמאי לחקירת מקרים, שעוררו חשד להפרות דיני הלחימה, כפי שמחייב גם הדין הבינלאומי. **בהמשך, סירבה ישראל לשתף פעולה עם "ועדת גולדסטון"** - ועדת האו"ם לחקירת החשדות להפרת דיני המלחמה במהלך הלחימה בעזה. לאחר פרסום הממצאים, בחרו אישי הציבור הבכירים בישראל שלא

להגיב לממצאי הוועדה, אלא לתקוף, באופן חסר תקדים בחריפות, את הוועדה ואת אמינותה.

- כמעט שנה לאחר המתקפה הצבאית ישראל ממשיכה לראות את רצועת עזה כ"שטח עוין", שכל תושביו – מיליון וחצי גברים, נשים וטף – אחראים לפעולות השלטון ומהווים יעד לגיטימי לענישה קולקטיבית, כאמצעי להפלתו. השליטה במעברים מאפשרת לישראל להמשיך במדיניות המצור וההגבלה הכמעט מוחלטת של חופש התנועה ומעבר הסחורות. בין היתר מגבילה ישראל מעבר של חומרי בנייה, חומרי גלם וחלקי חילוף, הדרושים לשיקום הרצועה לאחר הלחימה.

הגדה המערבית: אפליה והפרדה

- בשנת 2009 **משטר ההפרדה והאפליה הממוסדת בגדה הוסיף להתבסס**. פסק הדין שניתן בבג"ץ באוקטובר 2009 בעתירה הראשונה נגד משטר ההפרדה על בסיס מוצא לאומי-אזרחי בכבישי הגדה, קבע אמנם כי חסימת הכביש לתנועת עשרות אלפי פלסטינים לטובת מאה וחמישים תושבי המאחזים שבאזור אינה מידתית, אולם הוא בחר להתחמק מהתמודדות עם הסוגיה העקרונית של עצם חוקיות ההפרדה והאפליה. משטר ההפרדה בכבישים קיים בין השאר במרכז העיר חברון, שעל תושביה הפלסטינים נאסר לנוע בו או לפתוח בו חנויות. כביש 443, אשר נסלל על אדמות שהופקעו מפלסטינים בשטחים בנימוק שנועד לשמש אותם, חסום לתנועת פלסטינים מאז שנת 2000, בעקבות התקפות על כלי רכב ישראלים שנסעו בו והריגתם של מספר אזרחים ישראלים. עתירה של האגודה לזכויות האזרח בנושא כביש זה ממתינה לפסק דין.

- המשפט החל על הפלסטינים בשטחים הוא המשפט הצבאי, והוא מחמיר הרבה יותר מהמשפט הישראלי החל על המתנחלים: תקופות המעצר הקבועות בו הן מופרזות באופן שפוגע בזכויותיהם של התושבים הפלסטינים לחירות, להליך הוגן, לכבוד ולשוויון. תקופות המעצר הארוכות, בשילוב מגבלות כגון מניעת פגישה עם עורך דין, מאפשרות להחזיק אדם במעצר במשך תקופה ממושכת כשהוא מבודד מהעולם, וללא בקרה או פיקוח על תנאי המעצר והחקירה, באופן שעלול לאפשר יחס בלתי ראוי לעצירים מצד רשויות החקירה, ואף שימוש בשיטות חקירה פסולות.

- המשפט הצבאי אף איננו מבחין בין קטינים לבגירים בכל הנוגע לתקופות המעצר, ובשל כך קטינים פלסטיניים אינם נהנים מההגנות שבני גילם הישראלים נהנים מהן. צו להקמת בית משפט צבאי לנוער בגדה הוצא השנה, אולם הוא אינו משפיע על משך תקופות המעצר ואינו מטפל בסוגיה של הטלת מאסר בפועל על קטינים.

- רבים מהפלסטינים המתגוררים בגדה המערבית סובלים ממחסור במים, מאי-סדירות באספקת המים ומאיכות מים ירודה. המחסור מחמיר בחודשי הקיץ ובשנים שחונות, באופן שמשליך קשות על תנאי החיים של התושבים ועל זכויותיהם הבסיסיות. רבים מתושבי השטחים רוכשים בכסף רב מים במכליות; על אף שכמות המים המינימאלית לצריכה בסיסית

הוגדרה כ 100 ליטר לנפש ליום בממוצע, הצריכה הפלסטינית הממוצעת עומדת על כ 66 ליטר ליום בלבד. מקור המחסור הוא בהקצאה מפלה ובמדיניות פוגענית; כך למשל, מצא הבנק העולמי כי **כמות המים המשמשים את הפלסטינים בגדה הינה כרבע מזו העומדת לרשותם של הישראלים בגדה.**

- בשנה האחרונה **החמירו התקריות בהן פגעו אזרחים ישראלים בפלסטינים בשטחים**, בין השאר בהתקפות אלימות, התנכלויות, הסגות גבול, השתלטות על אדמות והשחתת רכוש. בחלק מהמקרים כתוצאה ממדיניות שזכתה לשם הציני "תג המחיר". על אף שהצבא והמשטרה מופקדים גם על ביטחונם של פלסטינים הנתונים להתקפות מצד ישראלים, המערכת נמנעת בעקביות מלהפעיל רבים מן האמצעים ומן הכלים העומדים לרשותה. במקרים רבים, ה"מענה" לצורך בהגנה על ביטחונם וקניינם של פלסטינים, הוא צעדים מגבילים ופוגעניים דווקא כלפי האוכלוסייה הפלסטינית עצמה. פעמים רבות עומדים אנשי כוחות הביטחון מנגד, כאשר מתנחלים תוקפים פלסטינים או פוגעים ברכושם; טיפול בלתי יעיל של משטרת מחוז ש"י בתלונות וחקירות לקויות מובילים לסגירתם של תיקים רבים בשל "עברייני לא נודע" או חוסר ראיות.

התערערות היסודות הדמוקרטיים

(בדוח המלא: עמ' 63-70)

הליכי חקיקה חפוזים, שטחיים ובעייתיים

בשנה האחרונה אנו עדים לשורה של **יוזמות חקיקה בעלות השלכות מרחיקות לכת, שנדונו והתקבלו בחופזה ולעתים אף במחטפים**, באופן שפוגע ביכולתה של הכנסת לקיים דיון ביקורתי ומעמיק על יוזמות הממשלה, ולרסן את פקידי השלטון; בחלק מהמקרים, נציגי הממשלה הם אלו שמונעים מחברי הכנסת למלא את תפקידם כראוי.

- חוק המאגר הביומטרי נדון בכנסת ביולי 2009 בהליך נמהר וחפוז; הוועדה המשותפת לוועדת המדע ולוועדת הפנים של הכנסת, אשר הוקמה כדי לדון בחוק, קיימה דיונים מרתוניים בתקופה קצרה של כשלושה שבועות, ובאופן חריג, אף במקביל לדיונים האינטנסיביים על חוקי התקציב וההסדרים, על רפורמת הקרקעות, ולעיתים אף במקביל לדיוני המליאה, באופן שמנע ממרבית הח"כים להשתתף בדיונים. חלק מחברי הוועדה אף לא ידעו כלל על תפקידם; לח"כים הוצג מצג שווא, כאילו המאגר הכרחי לצורך הנפקת תעודות "חכמות" באופן שהוסיף ללחצים לאישור החוק. לוח הזמנים הקדחתי שלא לצורך אילץ את אנשי משרדי המשפטים, הפנים והמשטרה לקיים דיונים מרתוניים, כדי לסתום פראות שהתגלו במהלך הדיונים על נוסח החוק. כך, לא היה לחברי הוועדה ולמשתתפי הדיון כל סיכוי ללמוד לעומק את השינויים ואת התוספות החדשות לחוק, ולבחון את מלוא משמעויותיהם.

- כמדי שנה, גם השנה נדונה שורה של שינויים רדיקליים במדיניות החברתית-כלכלית בישראל בדיון חפוז ושטחי במסגרת "חוק ההסדרים", כאשר חלק מהסעיפים כלל לא קשורים לתקציב המדינה, ואחרים מצריכים דיונים מעמיקים. במהלך הדיונים בחוק ההסדרים התברר, כי **המסמך המשמש כבסיס לחוק ההסדרים הוגש לממשלה בשלושה חלקים שאינם תואמים, ולעיתים אף סותרים זה את זה**. המסמכים הוגשו בסמוך למועדי הדיון בממשלה, באופן שלא איפשר לשרים ללמוד ולהבין את פרטי ההצעות.

- רפורמת הקרקעות אשר עסקה בעניינים כבדי משקל בעלי השלכות רבות – חברתיות, סביבתיות וכלכליות, עברה **בהליך לקוי ודורסני, בלוח זמנים קצר ואינטנסיבי** - בדומה לזה של חוק ההסדרים - באופן שלא איפשר להתעמק בפרטים ולשמוע את הקולות הרלוונטיים. בתקשורת אף דווח כי סגן שר הביטחון **מתן וילנאי** הגיש תלונה ליושב ראש הכנסת, על כך שנדרש באיומים להגיע להצבעה על הרפורמה. ביום הדיונים האחרון התווסף לנוסח החוק סעיף חדש שנוגע לעיגון חוקי של מנגנוני ועדות הקבלה המפלות ביישובים. נציגי הממשלה והיועצים המשפטיים לא טרחו להסביר לחברי הכנסת, כי הסעיף "הטכני" לכאורה עוסק למעשה בנושא הנוגע לאפליה ולזכות לשוויון, כי הוא מצוי בלב מחלוקת ציבורית עמוקה, מנוגד להחלטות מינהל מקרקעי ישראל ובג"ץ, וכי עתירות בנושא תלויות ועומדות. הסעיף אושר בתוך חמש דקות. פניות האגודה לזכויות האזרח וארגונים נוספים מהקואליציה האזרחית-סביבתית נגד הפרטת הקרקעות, הביאו לקיום דיון מחודש בסעיף, אולם גם בהצבעה חוזרת הוא אושר ללא דיון מעמיק.

מצפצפים על בג"ץ: התעלמות מפסקי דין של בתי המשפט

- על אף פסילת חוק דומה על ידי בג"ץ, ממשלת ישראל ממשיכה בקידום חקיקה שמטרתה למנוע מפלסטינים להגיש תביעות פיצויים נגד מדינת ישראל בגין פגיעה שנגרמה במהלך פעולות לא-מלחמתיות.

- בשנתיים האחרונות ניכרת **מגמה של התעלמות משרדי הממשלה מפסיקות בג"ץ ובתי המשפט לעניינים מינהליים**; לאחרונה אף נאלצה נשיאת בית המשפט העליון, השופטת דורית ביניש, להזכיר לנציגי המדינה כי "פסקי-דינו של בית משפט זה אינם בגדר המלצות". כך, בין השאר, קבע בג"ץ ב 2008, כי המדינה ביזתה את פסק הדין האוסר על כבילת מהגרי עבודה למעסיקיהם, והמדינה עודנה ממשיכה בביזוי פסק הדין; פסיקת בג"ץ משנת 2006, לפיה חלוקת אזורי העדיפות הלאומית בישראל היא מפלה ודינה להתבטל, טרם קוימה; במספר החלטות בג"ץ, המורות לשנות את תוואי גדר הפרדה, עיכבה המדינה את קיום פסקי הדין ועשתה זאת רק לאחר התערבות נוספת מצד בית המשפט; המדינה אף מעכבת את ביצוע פסיקת בג"ץ אשר מחייבת את מיגון הכיתות בבתי הספר בשדרות ובעוטף עזה; על אף פסיקות בג"ץ והתחייבויות חוזרות ונשנות מצד המדינה, המחסור העצום בכיתות לימוד בירושלים המזרחית אינו זוכה למענה, ובעוד שמספרן של כיתות הלימוד הדרושות עומד על כאלף, בשנים האחרונות נבנו בירושלים המזרחית רק כיתות ספורות.

- על אף שבתי המשפט לעניינים מינהליים הפכו לערכאה המרכזית הדנה בענייני כניסה לישראל והגירה אליה, הניסיון מלמד כי משרד הפנים מתעלם מפסיקותיהם ופעמים רבות אף ממשיך לנהוג על-פי מדיניות שנמצאה פסולה. כך, למשל, קרה כאשר בדצמבר 2007 הורה בית המשפט למשרד הפנים לפרסם בתוך שלושים יום את כל נהליו. נהלים רבים אמנם פורסמו, אולם גם כיום, שנתיים לאחר מכן, נהלים רבים טרם פורסמו, חלקם מרכזיים ביותר ונוגעים לטיפול במהגרי עבודה ובפליטים.